

สวนญี่ปุ่น : Japanese Garden

นำเสนอเมื่อ : 13 ส.ค. 2552

สวนญี่ปุ่น : Japanese Garden

ประวัติ แนวความคิดและรูปแบบ

สวนญี่ปุ่น เป็นสวนที่มีเอกลักษณ์ของตัวเองสูง โดดเด่น และสวยงาม ไม่แพ้สวนของชนชาติใดๆเลย เพราะปรัชญาการออกแบบสวนของญี่ปุ่นนั้นมีการพัฒนามาเป็นเวลายาวนาน ทำให้สวนญี่ปุ่นเป็นสวนที่มีความหมายลึกซึ้งเกี่ยวกับ ความงดงามของธรรมชาติ ศาสนา ปรัชญา ความเชื่อ ความศรัทธา ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น พิธีชงชา จึงทำให้สวนญี่ปุ่นนั้นสวยงามโดดเด่น

นอกจากการจำลองแบบธรรมชาติมาใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญต่างๆแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญยิ่งคือ ปรัชญาทางศาสนา

ที่ผสมผสานเอาปรัชญาของพุทธศาสนาแบบเซน เต๋า และชินโต มาร่วมในการออกแบบ สวนจึงมีจิตวิญญาณแฝงอยู่อย่างมีศิลปะ โดยอิทธิพลทางพุทธศาสนา จะแสดงออกในด้านความสงบ เรียบง่าย เพื่อสะท้อนให้เกิดการเพ่งมองจิตใจตัวเองได้อย่างมีสมาธิ และสอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเป็นมิตร ด้วยความเคารพ

ผมจะนำเสนอเรื่องของสวนญี่ปุ่น เป็น 2 ตอน
คือในตอนแรกจะเล่าประวัติความเป็นมา และแนวความคิดของการจัดสวนเสียก่อน
ให้เราได้รู้พื้นฐานในการจัดแบบมีหลักการ ตอนที่ 2 จึงจะว่าเรื่ององค์ประกอบและวิธีการ

เพื่อที่จะสามารถนำไปใช้งานได้จริง สำหรับผู้ที่ชื่นชอบ สวนแบบญี่ปุ่นนี้ ที่มีข้อดีคือ สวนญี่ปุ่น ไม่มีข้อจำกัดเรื่องขนาดของสวน จะจัดแบบใหญ่ เล็ก ก็ได้ทั้งนั้น

ประวัติความเป็นมา

สวนญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลจากสวนจีน พร้อมๆกับการเผยแพร่เข้ามาของศาสนาพุทธในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 มีพระภิกษุญี่ปุ่น 2 รูป จาริกไปศึกษาในดินแดนจีน และกลับมาตั้งลัทธิใหม่ 2 ลัทธิ คือ Shingon และ Tendai ซึ่งเป็นศาสนาพุทธแบบมหายาน ลัทธิทั้งสองนี้เน้นทางปฏิบัติ โดยให้ผูปฏิบัติธรรมหาที่วิเวกเขาสูงความเงียบของธรรมชาติ และทำสมาธิเพื่อให้เกิดปัญญา การจัดสวนในญี่ปุ่นจึงมีจุดเริ่มต้นจากวัดเช่นเดียวกับการเกิดขึ้นของสวนจีน จากนั้นจึงแผ่ขยายความนิยมเขาไปไหว่งและบานคหบดีในเวลาต่อมา

ช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 - 17 วัดในญี่ปุ่นส่วนใหญ่เป็นวัดในลัทธิชินโต มีสถาปัตยกรรมคล้ายกับที่สร้างกันในประเทศจีน คือ หลังคาเป็นทรงโค้งมักจะมุงด้วยหญ้าไผ่มุงกระเบื้อง และจะมีลานกรวดเพื่อแสดงถึงความเป็นพื้นที่สงบ ศักดิ์สิทธิ์ ลานกรวดตามวัดต่างๆ จะถูกสร้างขึ้นอย่างประณีตและไม่ปลูกต้นไม้ที่มีใบร่วงไว้ในบริเวณใกล้เคียง (คงเป็นเรื่องงายต่อการดูแล) ในตอนปลายสมัยนี้นิยมสร้างสระน้ำใหญ่ไว้ในสวน และมีศาลาสวดมนต์ตั้งอยู่รอบๆ สวนในบานขุนนางชั้นผู้ใหญ่หรือคหบดี จะมีการตกแต่งประดับประดาด้วยอัญมณีมีค่าบริเวณศาลา มีการติดโคมไฟตลอดจนการทำรั้วรอบ

ในศตวรรษที่ 17 - 19 การเข้ามาของลัทธิ Zen ในญี่ปุ่น ทำให้เกิดสวนขึ้นอีกแบบหนึ่ง เรียกว่า Dry Garden (kare sansui) มีลักษณะเป็นสวนแบบ Minimalism (เรียบง่ายที่สุดหรือน้อยที่สุด) ซึ่งเป็นการออกแบบเพื่อให้เอื้อต่อการทำสมาธิ สวน Zen จึงเป็นสวนที่มีองค์ประกอบน้อยมาก เพื่อแสดงให้เห็นแก่นแท้ของธรรมชาติ สวนมีลักษณะเป็นลานกรวดที่มีต้นไม้หรือหญ้าที่น้อยที่สุด เพื่อให้เห็นผิวสัมผัสของหิน ที่ปกคลุมด้วยตะไคร่หรือมอส ทั้งยังตัดสวนประกอบต่างๆที่มากมายออกไป ให้เหลือเฉพาะแก่นแก่นที่สำคัญ และสื่อความหมายในลักษณะแบบชี้แนะ (Suggestion) ให้เห็นว่านี่คือภูเขา เกาะ หรือทะเล โดยผู้ชมต้องใช้ความคิด และจินตนาการประกอบการรับรู้นั้น

คติแบบเซนนี้

เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งอิทธิพลต่อการจัดสวนหินและสวนทรายซึ่งเป็นการเสนอแนวคิดทางนามธรรมในการจัดสวนแบบญี่ปุ่น ที่แสดงออกถึงความรักและเคารพในธรรมชาติ ผืนดิน ก้อนหิน และพืชพันธุ์ ซึ่งแม้จะเป็นบริเวณเล็กๆ แต่ก็สามารถนำจินตนาการของผู้ใช้ให้สัมผัสได้ถึงความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ โดยการจำลองหรือย่อสวน

ยกตัวอย่างสวน Zen ที่เลื่องชื่อในญี่ปุ่น ได้แก่สวนเรียวอันจิ (Ryoan-ji) ในเมืองเกียวโต ซึ่งเป็นสวนหิน ที่มีแนวคิด มาจากกองเรือและทะเล กลุ่มหิน จะแทนกองเรือ สวนรอยคราดหินเป็นวงกลม แทนกระแสน้ำที่วนรอบเรือ หินทางเดินแทน เกาะเล็ก เกาะน้อยของญี่ปุ่น ซึ่งจัดได้ว่าเป็นสวนแบบ Abstract แห่งแรกของโลก ผู้ที่เห็นรอยคราดนี้จะนึกถึงน้ำ โดยที่สวนไม่มีการใช้น้ำตกแดงเลยแม้สักหยด สวน Zen บางแห่งมีการประยุกต์ให้มิตินไม้แบบยอสวนหรือบอนไซ ให้ขึ้นเกาะกับหินเพื่อเพิ่มชีวิตชีวาให้กับสวน

ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 เริ่มมีการจัดสวนเพื่อการพักผ่อน ให้เดินเล่น
เดินทอดอารมณ์ได้ ซึ่งก่อนหน้านี้ สวนที่กล่าวมาเป็นลักษณะที่ผู้ใช้ไม่ออกไปเดินในสวน
ได้แต่มองและพิจารณาถึงความสวยงามและความหมาย แต่ในวงศตวรรษนี้
เกิดความนิยมจัดสวนที่ใหญ่มีการใช้งานบริเวณนั้นด้วยจริงๆ
ดังนั้นแนวความคิดจากเดิมก็เริ่มเปลี่ยนไป จากแบบ Minimalism
ก็เริ่มออกแบบใหม่มีความอลังการโดยการเพิ่มองค์ประกอบต่างๆ
และใช้จินตนาการในการสร้างมากขึ้น

สวนญี่ปุ่น ยังได้รับอิทธิพลมาจากการจัดสวนถาด (tray garden) อีกด้วยเช่นกัน สวนญี่ปุ่นมักจะมีระเบียงหรือซานที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างพื้นที่ภายในอาคารกับพื้นที่ภายนอก องค์ประกอบที่มักจะมีพบในสวนญี่ปุ่น คือ ตะเกียงหิน (stone lantern) ซึ่งวัตถุประสงค์เดิมใช้เพื่อให้แสงสว่างในสวนยามค่ำคืน ซึ่งต่อมาได้ก็กลายเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของงานประติมากรรมในสวนแบบญี่ปุ่น

การคำนึงถึงความสอดคล้อง สัมพันธ์ระหว่าง ที่ว่าง เวลา และ มิติในการมองเห็น เป็นเสน่ห์ประการหนึ่งของสวนแบบญี่ปุ่น คือมีลักษณะที่ค่อยๆ เปิดเผย แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของที่ว่างที่แตกต่างกันไปในแต่ละมุมมอง สวนญี่ปุ่นมีปฏิสัมพันธ์กับแทบทุกสัมผัสของมนุษย์ โดยสีผิว สี รูปทรง เส้นสาย ผิวสัมผัสของหิน ทราย กอนกรวด หินปูทางเดิน (stepping stone) ตลอดจนกลิ่นละมุนของดอกไม้และต้นสน

สวนแบบญี่ปุ่น
เป็นสวนที่สร้างขึ้นเพื่อจำลองความงดงามของธรรมชาติด้วยความใส่ใจ ประณีต และพิถีพิถัน การจัดองค์ประกอบของภาพภูมิทัศน์โดยการจัดแต่งกอนกรวด หิน ต้นไม้ สามารถมองได้จากหลากหลายทิศทาง ทั้งจากมุมมองต่างๆ ในสวน และเมื่อมองจากซานระเบียงบาน ซึ่งใช้เชื่อมตอมุมมองระหว่างภายในบ้านกับนอกบ้านได้ โดยการเลื่อนฉากบานเลื่อนออกได้เพิ่มความกว้างของผนัง

ประเภทของสวนญี่ปุ่น แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. สวนภูเขา (Tsukiyama) เป็นสวนที่ลอกเลียนแบบธรรมชาติ

2. สวนในที่ราบ (Karesansui) เป็นสวนแห่งการสมมุติ

3. สวนหน้าชา (Chaniwa)

เป็นสวนที่นำลักษณะเด่นของสวนภูเขาและสวนที่ราบมาผสมกัน ประกอบด้วยสวนยอมนเล็ก ๆ 2 ขาง ทางเดิน ไปสู่เรือน้ำชา ซึ่งเป็นบ้านชั้นเดียวหลังเล็ก ๆ

สวนภูเขา

เป็นสวนที่จะจำลองธรรมชาติกว้างใหญ่ มาไว้ในที่จำกัด จึงมีองค์ประกอบเกือบทุกอย่าง ทั้งภูเขา เนินดิน ทะเลหรือน้ำ การจัดจึงมีมิติที่กว้างกว่า หรือเป็นสามมิติมากกว่าแบบอื่น สวนแบบนี้เหมาะที่จะนำมาประยุกต์ใช้จัดสวนญี่ปุ่นในเมืองไทย เพราะสามารถดัดแปลง หรือยืดหยุ่นได้ดี ในเรื่องการจัดหาต้นไม้ และองค์ประกอบอื่น ๆ มาใช้ให้ได้รูปแบบที่ใกล้เคียง

สวนในที่ราบ

เป็นสวนที่จัดขึ้นบนพื้นที่ราบ ปราศจากภูเขาหรือเนินดินหรือสระน้ำเป็นเครื่องตกแต่ง เกิดขึ้นในสมัย Muromachi Era โดยนิกายเซน ซึ่งยึดมั่นในความสงบสันโดษ เป็นสวนแบบจินตนาการ หรือเป็นสวนแห่งการสมมุติที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาทางธรรม จึงเน้นความเรียบง่าย สงบ มากกว่าแบบอื่น สวนแบบนี้เดิมทีจัดในบริเวณลานวัด ซึ่งมีกำแพงเป็นฉากหลัง แต่ต่อมาได้มีผู้นิยมนำแบบอย่างไปจัดในบริเวณบ้านหรือที่พักอาศัย ซึ่งจะเหมาะกับบริเวณที่มีพื้นที่จำกัด เพราะไม่นิยมปลูกต้นไม้หลากหลายต้น จะมีบ้างก็น้อยต้น ถ้าเป็นต้นใหญ่ มักจะมีกิ่งก้านโปร่ง สวนไม้พุ่มจะตัดแต่งเป็นพุ่มกลมใหญ่กลมกลืนกับก้อนหิน ผู้จัดจะต้องใช้จินตนาการในการวางก้อนหิน การปลูกต้นไม้ และการขีดลวดลาย ลงบนพื้นทราย หรือกรวด ไหมองแลว เหมือนคลื่นหรือระลอกน้ำในทะเล หรือกระแสน้ำไหลของแม่น้ำ สวนในที่ราบยังแบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ สวนแบบเขียวชอุ่ม และสวนแบบพื้นที่แห้ง

สวนในที่ราบแบบเขียวชอุ่ม (Evergreen gardens)

ประกอบด้วยพื้นที่ราบเรียบ ปกคลุมด้วยหญ้าหรือมอสสีเขียวขจี สมมุติว่าเป็น "น้ำ" อาจเป็นทะเลหรือมหาสมุทร มีต้นไม้และก้อนหินรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ สมมุติว่าเป็น "เกาะ" ต้นไม้ใหญ่มีน้อยต้น และมักจะมีกิ่งก้านโปร่ง สวนพุ่มมักจะตัดแต่งให้เป็นรูปทรงกลม เพื่อให้กลมกลืนกับก้อนหิน ส่วนประกอบอื่นๆ ได้แก่ ตะเกียงหิน อ่างน้ำ แผ่นทางเดิน มีรั้วลักษณะโปร่งเป็นฉากหลัง เพื่อใช้ประดับและแบ่งขอบเขตของสวน บางแห่งอาจ มีบ่อน้ำซึ่งแต่เดิมมีไว้ใช้

เพื่อประโยชน์ใช้สอย สวนในที่ราบแบบนี้ นิยมจัดไว้ที่มุมใดมุมหนึ่งใกล้ๆ เรือน้ำชาหรือบ้านพัก เพื่อใช้หน้าในอ่างล้างมือ ล้างหน้าหรือล้างเท้า ก่อนขึ้นบ้าน แต่ในปัจจุบันมิได้ใช้ประโยชน์เพียงแต่มีไว้เพื่อเป็นการประดับเท่านั้น สวนแบบนี้อาจจะไม่เหมาะกับสภาพอากาศของเมืองไทย เพราะร้อนและแสง การใช้หญ้าหรือมอสส์ก็ไม่ค่อยได้ผล เพราะต้องการความชื้นสูงและอากาศเย็น พอมาปลูกแบบของเรานั้นจึงจะไม่เขียวขม

สวนในที่ราบแบบแห้ง (Dry landscape gardens)

สวนชนิดนี้ สร้างตามปรัชญาของนักบวช นิกายเซน ในบริเวณลานวัดเพื่อทำสมาธิ พิจารณาความสงบทางจิต เพ่งพิจารณารูปธรรม(สิ่งที่มีรูป) ของสรรพสิ่งที่มีชีวิต หรือสิ่งที่ไร้วิญญาณ มาสู่นามธรรม(สิ่งที่ไม่มียูรูรูใดทางใจ) สวนแบบนี้มีพื้นที่ราบเรียบ โรยด้วยทรายหรือกรวด สมมุติว่าเป็น "น้ำ" และมีก้อนหินวางไว้เป็นกลุ่มๆ สมมุติว่าเป็น "เกาะ" มีกำแพงหรือบ้านเป็นฉากหลัง กรวดหรือทรายที่ราบเรียบอาจใช้ไม้ปูลายแหลมขีดเป็นเส้นโค้งไปมาเหมือนลูกคลื่นหรือระลอกน้ำ หางก้นบาง ชิดก้นบาง บางเส้นกระทบกับก้อนหิน เมื่อมองดูแล้วจะเกิดความรู้สึกว่ามีเกาะหรือโขดหินโผล่ขึ้นมาจากทะเลหรือมหาสมุทร

ข้อสังเกตของสวนแบบนี้คือ ไม่มีต้นไม้เป็นส่วนประกอบ และปราศจากน้ำ
สวนแบบนี้เหมาะกับการจัดพื้นที่เล็กๆแบบสวนหย่อม
หรือตามอาคารเช่นระเบียงหรือดาดฟ้าได้ และดูแลไม่ยาก

สวนน้ำชา

การจัดสวนรอบๆเรือน้ำชา

โดยนำลักษณะเด่นพิเศษของสวนภูเขามาไว้บางส่วน
และนำเอาลักษณะเด่นพิเศษของสวนในที่ราบแบบเขียวชอุ่ม
มาอีกบางส่วนจัดให้ผสมผสานกัน สวนน้ำชาจะมีริวดานนอก เพื่อแสดงขอบเขต
ทางเขาสวนจะมีประตูปทรงแบบต่างๆแปลกตา
สวนบางแห่งประตูจะมีหลังคาที่มุงด้วยแผ่นไม้หรือไม้ไผ่หรือหญ้าคา
ทางเดินเขาสูเรือน้ำชาจะปูด้วยหินสีกัดแบน หรือเขียงไม้
วางห่างกันให้พอดีกับช่วงก้าวเดิน
เป็นการป้องกันไม่ให้เหยียบพื้นดินซึ่งคลุมด้วยหญ้าหรือมอสสีเขียวขจี สองข้างทาง
จะจัดแต่งเป็นสวนประดับหิน สลับซับซ้อนเป็นระยะ ๆ

ตอนแรกจะขอจบแค่นี้ก่อน ตอนต่อไปจะว่าด้วยเรื่องขององค์ประกอบต่างๆ และวิธีการจัดสวนครับ

TravelAroundD

เรียบเรียงจาก

<http://www.jnto.go.jp/eng/indepth/history/experience/b.html>

<http://www.thailandscap.com/ginspire/japan-gar/index.htm>

http://www.novabizz.com/CDC/Garden/Garden_Japanese.php

<http://www.readygarden.biz/index.php?lay=show&ac=article&Id=42185&Ntype=1>

http://www.homedd.com/HomeddWeb/homedd/upload_files/garden/frontweb/design/garden_0701_3.jsp

ภาพประกอบส่วนใหญ่จาก

http://www.jsnw.org.uk/Gallery2/Japanese-Garden-Tatton-Park_05.JPG